

12
3

ქართული გეოგრაფიკული საზოგადოების

35-79

8
35

საქართველოს საზოგადოების

საქართველოს საზოგადოების

საქართველოს საზოგადოების

საქართველოს საზოგადოების

საქართველოს საზოგადოების

მ რ ი

წ-48-თ

პუბლიცისტური სტატია

აკაკი წერეთლისა

~~საქართველოს~~

1937 წ.

ვუძღვნა ი. ქაიხოსრო გულგახსნ.

153. 6375. 12.
32.

053

1458

33

32

სპრ.

თბილისი
1903

სტ. გ. ნ. ლასამიძისა, სახ. ქ. III ტიპ. გ. ნ. დიასამიძე, Двор.

▼ ი ბ ნ ს ა ც ა ვ ი

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 14 октября 1903 г.

საანბანო ჭეშმარიტება.

ბერძნების წარმოდგენით, სიბრძნე იყო დედა, რომელსაც ეყოლა სამი ასული: სარწმუნოება, სასოება და სიყვარული. უამათოდ, ამათ დაუხმარებლად, ქვეყნიური შვება-ბედნიერება შეუძლებელი იყო და მიტომატ ყველა მათკენ მიისწრაფოდა. ნეტავი იმ ერს, რომელსაც ეს ალფეგორია ესმის და სწამს!.. ის გინდ რიცხვ-მცირედიც იყოს, მაინც თვისას გაიტანს.

ერთ დროს, ოდესმე ქართველებსაც ჰქონდათ ეს სიბრძნე ეროვნულად შესისხლ-ხორცებული, მაგრამ დღეს კი, როდესაც ზედაპირი სარჩულად მოგვექცა და სარჩული გაგვიჩედაპირდა, ბერძნებისაგან ჩვენ მიერ მიღებული ალფეგორიაც გადაგვიუკუღმართდა: სიბრძნის ადგილი უმეცრებამ დაიჭირა და წარმოშობა: ურწმუნოება, უსასოება და სიძულვილი. და სწორედ ამისთანა დრო და ჟამზეა ნათქვამი: „სადაც არა სჯობს, გაცლა სჯობსო“. მაგრამ, სადაც ძალაუნებურად შეზრდილხარ, იმასთან კავშირს ვერ გასწყვეტ, სადაც უნდა იყო და როგორც... თაბორზე გაბრწყინებული, თუ გოლგოთას ჯვარზე განთხმული. ამ ნახევარ საუკუნის გან-

მავლობაში ცოტა გვინახავს დარი, უფრო მეტი ავ-
დრიანი დღე გვდგომია, მაგრამ გაგვიძლია: ელვა-
ქექის არ შეგვშინებია, გრივალ-ქარიშხალს არ გავ-
ქცევით, და სეტყვის დროს თავი სხვაგან არსად
შეგვიფარებია, ყველა ავგიტანია... მესამოცე წლებ-
ში პირველ ბიჯის გადადგმას წინ რა დაუხვდა, თუ
არ ქექა და ქუხილი? ნუ თუ მაშინდელი გარეშეთა
რისხვა და შინაურთა სამღურავი ორივეზედაც უა-
რესი არ იყო? სხვა-და-სხვა გვარ რეფორმების შე-
მოღების დროს მეგანგაშეობა განა ქარიშხალზე ნა-
კლებ მსუსხავი და საგრძნობელი იყო? და შინაგან
საქმეების გაწესრიგების გამო, ერთმანეთში ატეხი-
ლი შინაური ბრძოლა, სეტყვაზედაც უფრო მაზა-
რალებელი ზოგიერთებისათვის, როდესაც, საზოგა-
დოში გამტყუნებულ-დამარცხებულები, საზაგიეროს
გადასახდელად, კერძობაზე იყრიდნენ გულის ჯა-
ვრსა? ამგვარი სამარცხვინო ბრძოლა დღესაც დიდ
ყოფაშია, რასაც დღევანდელი არჩევნები გვიმტკი-
ცებენ—და მაშინ ხომ რაღა უნდა ყოფილიყოს?!
„სხვათა ჭირიო, ლობეს ჩხირიო“. ვისაც არა გადა-
ხდომია-რა, ის რას დაეძებს? მაგრამ, აბა, ახლა ერ-
თი მესამოცე წლების მოღვაწეებსაც ჰკითხეთ!.. მე
ვამბობ აქ იმ თითო-ორიოლა ნამდვილ მშრომლებზე,
რომელთაც კიდევ დაეტყოთ, რომ მათ თავზე წის-
ქვილის ქვას უტრიალია და არა იმ გუგულა მამუ-
ლისშვილებზე, ჩვენს საბუღარში რომ მხოლოდ თა-
ვის გამოსაჩენად, ხან-და-ხან უკაკანიათ და კვერცხი

კი სხვის საბუღალროში უღვიათ!.. ამას ჩვენ არც კი გავიხსენებდით და არას ვიტყოდით, რომ იძულება არ გვადგეს. და ეს იძულება არის უსამართლო შეხება ჩვენის წარსულისა ზოგიერთებისაგან. სხვისი ვისიმე თავ-გადასავალის აწონ-გაზომა და დაფასება მხოლოდ მაშინ—იმ შემთხვევაშია შესაძლებელი, როდესაც იმ სხვას სხვისი თავ-გადასავალი სავსებითა აქვს უმეტ-ნაკლებოდ გათვალისწინებული. და აქისთვის კი საჭიროა ან თანამედროულობა, რომ ყოველივე თვითონ ენახოს და მოესმინოს, ან სარწმუნო ნათქვამის დაჯერება და ან კიდევ ნაწერების გადასინჯვა, თუმცა ეს უკანასკნელი საშუალებაც, როგორც ცენზურის ქარ-ცეცხლში გატარებული და აღვირ-ასხმული, უნაკლოდ, სავსებით, ყველაფერს ვერ დაანახვებს. და ჩვენს წუნის მდებლებს კი არც ერთი ამ ზემომოყვანილ საბუთთაგანი ხელთ არ უჭირავთ. ასე გასინჯეთ, უკანასკნელიც კი, ესე იგი, ნაწერები, თვალსა და ხელ შუა გამოჰპარვიათ; არ წაუკითხავთ და თუ წაუკითხავთ, ან ვერ გაუღვიათ და ან განზრახ მოუნდომებიათ გადაფუჩეჩება, რომ სხვებსაც მხარი აუქციონ. ასეა თუ ისე, ყოველ შემთხვევაში ჩვენის მხრით მათი წაყრუება მათთვისვე არ ივარგებს. უნდა აღვიაროთ კი, რომ შეკამათება ჩვენი და მათი თანასწორი არ იქმნება, რადგანაც დღეს ისინი უკეთესს საფარში სხედან და იმათ არა საიგავო კითხვებს ჩვენ კი იგავებით უნდა ვაგოთ ხოლმე პასუხი: „მიეციოთ კე-

ისრისა კეისარსაო“ და სხვანი... დასაფიცავი აღარ არის, რომ იარაღი იმათ უფრო გასაბედლავი უჭირავსთ ხელში, ვიდრე ჩვენ. მაგრამ ნათქვამია: „მგლის შიშით ფარა ვის გაუწყვეტიაო“? შიშით ვერც ჩვენ ჩავიგუბებთ პირში წყალს და ვიტყვი, რამდენადაც კი მოსახერხებელია თქმა!.. მაგრამ შორიდან კი დავიწყებთ:— „ციხე შიგნიდან გატყდებო“, საქართველოც გვართა ბრძოლამ დაამხო. იქ, სადაც ჰაერი კეთილ-შეზავებულია და ნიადაგი სანაქებო, ყოლიფერი ადვილად აღმოცენდება და ხარობს... როგორც ია-ვარდი, ისე ეკალ-ნარიც. ძველად ქართველებს დიდი ვაჟკაცობის სახელი ჰქონდათ განთქმული და ამ პატარა სამეფომ მართლა და ბევრი შესანიშნავი გმირები წარმოშობა, მაგრამ ეს გმირები მტრებს უფრო გამოადგებოდენ ხოლმე, ვიდრე მოყვარეს. სპარსეთისა და ოსმალეთის გაძლიერებას ხშირად ხელს უწყობდენ და სამშობლოს კი, რომ შეეძლოთ, იმდენს ვერას უკეთებდენ. მაგალითად: გიორგი XI, ავღანისტანის დამპყრობელი, გიორგი სააკაძე, სპარსელების ძლივამოსილი სარდალი და ოსმალებისათვისაც ბაღდადის ამღები, პატარა კახი, ინდოეთის კალთების მომსრველი და სხვ. რა უშლიდა ხელს ამ საოცარ გმირებს, რომ შინ იმდენს არას ახერხებდენ, რამდენსაც ვარეთ? გვართა ბრძოლის გამომწვევი შური და სიხარბე. მაგალითად: უცხოეთში სააკაძის მხრის მიმცემი, ან და მეგობარი ზურაბ ერისთავი, შინ და-

ბრუნების შემდეგ მტრად უხდება მასვე და ყოველ საქმეში წინ ეღობება. ახირებულია!.. და ეს ახირებულობა მარტო ზურაბს კი არა სჭირს, საზოგადო მოვლინებაა ყველასათვის საქართველოში. ერთი რომ წაღმა სთესავს, მეორე უკუღმა ჰფარცხავს. და ერთი რომ ართავს, მეორე ჰსცარავს ჯიბრით გაბოროტებული, თითქოს ერთსა და იმავე დროს რამდენსამე გამოჩენილ პირს ვერ იტევს სამშობლოო. ბევრჯელ გვითქვამს და ახლაც კიდევ უნდა გავიმეოროთ: მეცხვარის ძაღლებს რომ ზოგჯერ ჩხუბი მოუვათ ხოლმე და ხორხოზის დროს ერთმანეთსა ჰგლეჯენ, მაშინ მწყემსები, სხვაფრივ რომ ველარაფრით აშველებენ, ვერც ქვით, ვერც ჯოხით და ვერც თავზე წყლის დასხმით, უკანასკნელ საშუალებას მიჰპართავენ ხოლმე. დაიყვირებენ: „არიქა მგელი! მგელი მოდისო!“ და ძაღლები, ამის გამგონე, მაშინვე შესწყვეტენ ბრძოლას და ყველა ერთად მწყობრად მიაშურებენ გარეშე მტერს. საკვირველია, რომ საქართველოს დიდებულები კი ვერ ახერხებდნენ ამას და პირიქით მირბოდნენ მტრის მოსაყვანათ: გვიშველეთ, პირადათ ნუ გვაქმევთ სირცხვილს და ჩემ სამწყსოს გინდ მუსრი გაავლეთო.

ამ საუბედურო სენით შეპყრობილია მხოლოდ მაღალი წოდება და მათი წარმომადგენელი ერისთავ-დიდებულები, რომელთაც ქვეყნის მეთაურობა ეჭირათ ხელში და არა გაურჩევლად მთელი მაშინდელი თავად-აზნაურობა, როგორც ზოგიერთებსა

ჰგონიათ. უმეტეს ნაწილს მაშინდელ თავად-აზნაურობისას ერთად ერთ წოდებასთან, ე. ი. გლეხობასთან, ქვეყნის სამსხვერპლოდ ჰქონდათ თავი გადადებული. და თუ ოდესმე მტრის რაზმს, ქართველებზე სამტროდ მოსულს, გვერდში ამოსდგომიან, ეს იძულებითი ყოფილა და არა სურვილით ჩადენილი. იმ დროს ხომ ყმა ბატონის სურვილს ვერ გაუდგებოდა, რომ მისი ბრძანება არ აესრულებინა, ისე, როგორც დღეს სალდათი ვალდებულია დაემორჩილოს ოფიცრობას. განსხვავება მხოლოდ ის იყო, რომ დღევანდელი სალდათი ყველგან სალდათია და მაშინდელი ყმა კი მარტო ბატონის ყმა იყო და ბატონის ნება-სურვილის გარეშე თავის საკუთარ აზრზე იღვა. ამას სხვათა შორის „მარაბდის ომიც“ გვიმტკიცებს, სადაც, იარაღი რომ აღარა ჰქონდათ, სულ კეტებით გადიოდა საომრად გლეხობა, ერთად თავად-აზნაურობასთან, ორივე ერთად ძმურად სამსხვერპლოდ თავ-გადადებულნი. და ოჯახიდან თითო კი არა, ყველა, ვისაც კი ხელში იარაღის აღება შეეძლო, არ დაჰკლებია და სიკვდილს არ გაქცევია, ერთი მეორეზე ეჩეხებოდნენ. მაგალითად 9 ძმა ხერხეულიძე, 9 ძმა მაჩაბელი, 7 ძმა ჩოლაყაშვილნი და სხვანი. 9 ათასი ქართველი დაეცა ბრძოლის ველზე და მათ რიცხვში გამოჩენილი ვაჟკაც-გმირებიც: თეიმურაზ მუხრან-ბატონიშვილი, დავით ასლანიშვილი, ბაადურ ციციშვილი და სხვ... შემეცდარია ის, ვინც ჩვენს წინაპრებს ყველას ერთ-

გვარად მოიხსენიებს და გაურჩევლად წუნს დასდებს გვართა ბრძოლაში. დიდი უსამართლობა იქნება, რომ დიდ მოურავს შადიმან ბართაშვილი ამოვეყნოთ გვერდში, აღბულა ათაბაგს—ბექა და გივი ამილახვარს მისი სახლიკაცები!.. ორად განიყოფებოდა ძველად ჩვენი თავად-აზნაურობა: ერთი ქვეყნის მოყვარული და თავდადებული, მეორე გარეწარი, ორგული და მოღალატე. პირველი რომ ქვეყნისთვის ფიქრობდა და ზრუნავდა, მეორეს მხოლოდ საკუთარი საპირადო ანგარიშები ახელმძღვანელებდა. პირველის მცნება იყო გლახკაცური ანდაზა: „ჩიტი სადაც დაიბადება, მისი ბაღდადიც იქ არისო“! მეორესი კი: „სადაცა ვიყო რა მგამო“ და „თუ მე აღარ ვიქნები, ქვა-ქვაზედაც ნულა ყოფილაო“. საგულისხმოა: ეს ორი დასი ერთსა და იმავე დროს, ერთსა და იმავე ქვეყანაში, ერთსა და იმავე ფესვზე ამონაცენი რათ განსხვავდებოდა ასე... აღზრდის ბრალი იყო: ერთს რომ დაბალ წოდებასთან ერთად ქართლის ძუძუ ჰქონდა შენაწოვი, აღზრდის დროს საფუძვლად „ვეფხვის-ტყაოსანი“ ჰქონდა და სარქველად წმინდა სახარება, მეორე სხვის კარზე იზრდებოდა, სხვის გემოზე კი ფირღუსისა და მოგვთა ზღაპრების გავლენით გრძობა-გონება გახუნებულს მშობლიური აღარა ესისხლხორცებოდა რა. ამგვარად აღზრდილი გინდ მართლა გმირიც იყოს და ბოროტი არ სურდეს მის ქვეყნისათვის, მაინც ბევრ სიკეთეს ვერ მოუტანს, როგორც გა-

რეწარი და შინაურ აღლოს ვეღარ ამღები. ამას გვიმტკიცებს მაჰმადიან როსტომ მეფის მოღვაწეობა: არც ერთი მისი ზვარაკი სამშობლოსადმი წმინდა მსხვერპლად არ შეიწირა და, წინააღმდეგ შემწირველის სურვილისა, ნაყოფიერი არ გამოდგამაშინდელ ორად გაყოფილ ჩვენ თავად-აზნაურობაში, რაღა თქმა უნდა, უთანხმოება და ბრძოლა უნდა ყოფილიყო. ებრძოდნენ შინაურები გარეწრებს და ძლევაც ამათვე უნდა დარჩენოდათ, რომ გარეშე ძალას არ შეეშალა მათთვის ხელი. სპარსეთისა და ოსმალის პოლიტიკა მხარს აძლევდა გარეწრებს და საერო საქმეებს თავში უყენებდა. ვერც აღბუღას სამართლის წიგნი, ვერც გიორგი ბრწყინვალის კანონები და ვერც ვახტანგის სჯულდება ვეღარ იფარავდნენ ქართველებს. გაიძვერული პოლიტიკა გარეშე მტრებს ყველას სცარავდა და ამგვარად ციხე შიგნიდან ტყდებოდა.

დღეს ძველი დრო გადასულია. თავად-აზნაურობამ თავისი პური შესჭამა და მაშინდელი გვართა-ბრძოლაც თან გაჰყვა. — სხვანაირმა ცხოვრებამ, სხვა გვარმა მოთხოვნებამ და სულ სხვა კაცებმა იჩინეს თავი! თავად-აზნაურობის ადგილი ახალთაობამ დაიჭირა და ერისთავ-დიდებულებათაც მათი წარმომადგენლები არიან. ჩამომავლობითი ერისთავობა გათავდა... დღეს ის უნდა მეთაურობდეს, ვინც მართლა თავიანთი. კეთილი და პატიოსანი! იმას რაღა აჯობებდა ჩვენ საკეთილდღეოდ, რომ ძველ-

ბური „გვართა ბრძოლის“ მსგავსი სენი აქაც არ გაჩენილიყო!.. დღევანდელი ჩვენი მეთაურებიც, შურითა და მტრობით გამსჭვალულნი, ერთმანეთს აღარ ზოგვენ. ერთს აღბუღას ათი და ოცი ბეჭა და ყვარყვარე სდევნის, ერთს სააკაძეს ასი და ორასი შადიმანი ელობება წინ და ერთს გიეს ათასი და ათი-ათასი ჩია-კაცები აღარ აძლევენ მოსვენებას. საზოგადოდ დღევანდელი ძალაც აღმართსა ჰხნავს, შინაურს ნათესაში მზა-მზარეული გარეწრები ნამგალს ატრიალებენ, რომ სხვის ბაზრისკენ გაიტანონ. ერთი სიტყვით, დღევანდელი ჩვენი მოღვაწეობაც წარსული დედნის უტყუარი პირია.

ახლა გადავიდეთ მესამოცე წლების მოღვაწეებზე. ახალ ცხოვრებისკენ პირველი ბიჯი იმათ წარსდგეს და ერთხანად მათი შრომა-მოღვაწეობაც სწორედ მოციქულებრივი იყო, მაგრამ, ბოლოს, როცა ბანკები და არჩევნები უდროვოდ შემოგვეჩხირა, მაშინ ჩამოვარდა მათ შორის განხეთქილება და უთანხმოებამ ორ ბანაკად გაჰყო. ერთი, რომელიც უფრო წინდახედული იყო და უფრო მეტს ფიქრობდა თავის თავზე, ვიდრე საზოგადოზე, და საზოგადო საქმეებსაც, რომელიც იმავე დროს მათთვის პირადათაც ხელსაყრელი არ იყო, გვერდს უვლიდა, რასაკვირველია, თავში მოექცა იმ გაფანტულობისებულ უმცირესობას, რომელსაც საპირადოზე თვითონ ხელი აეღო,—და დაირჩინა ბურთი და მოედანი. დღევანდელი ახალთაობაც იმ ორის მაშინ-

დელ წარმომადგენლის მიმდევარია: უმეტესობა პრაქტიკულ წინდახედულობის და უმცირესობა კი იდეალისტი. „ხელი-ხელსა ბანსო“, რასაკვირველია პირველს უფრო მეტი აღმსარებელ მიმდევრები და მომხრეები ჰყავს, ვიდრე მეორეს, ამას ცხოვრების სიტკბოება მოითხოვს. და ამიტომაც ყოველგვარ დღევანდელ ჩვენ დაწესებულებასა და საზოგადო საქმეებში მეთაურებად არიან და თავისიანს, ესე იგი მათ მომხრეებს, როგორც მრჩეველებს, გზას უკვალავენ, გინდ უღირსიც იყოს და ღირსეულ ურჩებს კი სდევნიან, საქმიტაც და სიტყვიტაც. ამ ცოდვების განსაწმენდათ მსხვერპლი არის საჭირო და ზვარაკად მომავალი ახალთაობა. მის მოსვლამდის კი ქვეყანა თვალ-ახვეულია. როგორც ებრაელები მოელოდნენ მესსიას, ისე ზოგიერთი მესამოცე წლების მოღვაწენიც მოელოდნენ ახალდემას*). მათ რიცხვში გიორგი წერეთელიც, რომელმაც მეტის სულწასულობით კარლ მარქსის მოძღვრების ფეხის ამყოღები მიიღო „მომავლად“, უწოდა „მესამე დასად“ და სიმონ მოხუცებულსაებ სთქვა: აწ განმიტევეო. მაგრამ ვერ შოუვიდა ნამდვილი მიმრქმელობა. რა იქნებოდა ახალი აღთქმა, რომ ძველი აღთქმა სრულიად უარეყო და მის საფუძველზე არ აეგო ქრისტიანობა?—მესამე დასელებს ბევრი სიმართლე უჭი-

*) რომელსაც იფქლისაგან უნდა გაეყო ღვარძლი და გორველა და გაეცალცალკეეებია თიკანი და ცხოვარი.

რავსთ ხელში, როცა პირდაპირ ჰგმობენ ფარისეველობასა და მეზვერობას და ჩვენი თანაგრძნობაც მათკენ იქნებოდა, რომ იმავე დროს სრულიად უარს არ ჰყოფდნენ წარსულს და ავსა და კარგს ერთისა და იმავე გოდრით არ აგორებდნენ უფსკრულისაკენ. რასაკვირველია, ისინი ამას შურიით, მტრობითა და სიხარბით არ სჩადიან. დარწმუნებულნი არიან თავისს სიმართლეზე და უნდათ, რომ ყველგან თავისი გაიყვანონ და, ვინც წინ ეღობება მათ მოძღვრებას, უნდათ მისი ხალხის თვალში დამცილება; სცდილობენ, როგორმე თავიდან მოიშორონ და ხშირად, ნამეტანი ნდომის გამო, ლოდიკისა და სიმართლის მხრით წაიფორხილებენ ხოლმე და ამით მათს გულწრფელობასა და მხნეობა-ბეჯითობას ბევრს უკარგავენ.

ის გზა, რომელსაც დღეს ისინი ადგიან, არა თუ გამოსადეგია ცხოვრებაში, აუცილებლად საჭიროა ჩვენთვის. მაგრამ გზაზე დადგომასაც და წინსვლასაც სიფრთხილე და წინ-დახედულობა ეჭირვება. თვარა თავ-აღებულად ლაჯუნნი ადვილად სადმე წააკვრევენებს ფეხს. მარქსმა სთქვა ერთხელ თავის თავზე: „რაც გინდათ ვარ, მაგრამ მარქსელი კი არა ვარო“. ამით რა იგულისხმება? ის, რომ მეცნიერს ბოლოს დროს ზოგად თვისი ნამოძღვრალი აღარ ჭაშნიკებია და საზოგადოდ მისს მიმდევრებს ყველა ადგილი ისე ვერ გაუგიათ, როგორც თვით მოძღვარს ესმოდა. თუ ეს ითქვა განათლე-

ბულ ევროპიელების შესახებ, მაშ რაღა უნდა ვთქვათ ჩვენებურ მარქსელებზე, როგორც ანარეკლის ანარეკლზე, რომელნიც დედანს სიახლოვესაც არ მიჰკარებდნენ და რუსული აზრის ლარი გადაუღიათ და ისე გაცნობიან მარქსის თეორიას?—მე როცა ჩვენებურ მარქსელებზე ანუ მესამე დასელებზე ვამბობ, აქ სახეში ის უმრავლესობა კი არა მყავს, რომელთაც მარქსისა და შექსპირის ერთმანეთში გარჩევაც არ შეუძლიანთ და მხოლოდ ფეხის ხმის აყოლით იძახიან „დასელი ვართო“, მე მხოლოდ ისინი მყავნან მხედველობაში, რომელთაც გაეგებათ რამ. ამათი შეცდომა ის არის, რომ ცხოვრების ყოველგვარ საჭიროებას და მოვლინებას: სარწმუნოებას, ხელოვნებას, მეცნიერებას და სხვათ, მარტო მხოლოდ მატერიალისტურ სარჩულს უდებენ და ავიწყლებათ დიდი მოძღვრის სიტყვა: „არა პურითა მხოლოდ სცხონდეს კაციო“;—„აწმყო, ნაშობი წარსულისა, მშობელია მომავლისა“.

ვინც წარსულს ივიწყებს, ის მომავალზედაც ხელს იღებს და, მარტო აწმყოზე შეჩერებულა, უსულდგმულო, საპირუტყვო ფარგალში რჩება. და ჩვენ კი გვინდა მისთანა მომავალი თაობა, რომელიც უარისმყოფელი კი არ არის წარსულის, მკვლევარია და მამა-პაპის ანდერძს დღესაც კიდევ გამოსადევ საფუძვლად უდებს მომავალს, რომ კავშირგაუწყებელად განაგრძონ ისტორიული ცხოვრება. მათ მოქმედებაში კაპიტურ-მაიმუნური მიმბაძაობა

კი არ უნდა სჩნდეს, მოფიქრებული, აწონ-გაზომილი თავისთაობითი შრომა უნდა იხატებოდეს. ხშირად ერთგან ის არის ხოლმე სასარგებლო, რაც მეორეგან მავნებელია. დროსა და ადგილს შერჩევა უნდა. მთაში რომ დარია ხოლმე საჭირო, იმავე დროს ბარში ბევრჯელ ავდარს ნატრობენ. გადმოთესვასა და გადმომყნას ნიადაგის შესწავლა უნდა: ნაყოფი რომ ერთგან აღრე მწიფდება, მეორეგან— გვიან. დათესვისა და მომკის დროც სულ სხვა-დასხვაა. ვისაც ეს არა აქვს შეგნებული, მისი მუშაობა ნაყოფს ვერ გამოიტანს, დაკარგულია, და ხშირად, როგორც უგნურების ნაყოფი, მავნებელიც. ავიღოთ ორი დედა: პირველის შვილი კარგად გაზრდილია, მწვადის ჭამაც შეუძლიან და მონელებაც. მეორესი კი უსუსურია, ჯერ უკბილოა, რძის მეტი არა შეერგება-რა. მეორემაც რომ იმ პირველ დედას მიჰბაძოს და, აქაო და მწვადი უმჯობესია რძეზეო, უკბილო შვილს პირში მწვადის ნათლები ჩასხაროს, ხომ მოჰკლავს? ხალხიც ასეა. ისიც თანდათან იზრდება და ყოველ ხანში თავ-თავის შესაფერი საზრდო უნდა. განა შეუძლია ბულგარეთს, რომ ოსმალეთს ამოუდგეს გვერდში და მასთან ერთად მისის პროგრამით იხელმძღვანელოს ცხოვრებაში? რატომ არაო, იტყვიან ქირვეულები, თუ კი ორივე ერთად აღიარებენ მარქსის მოძღვრებას და ეკონომიურ მატერიალიზმს ხელს ჩაჰკიდებენო!.. და მიტომაც უნდა ამ თავითვე ვეცადოთ, რომ აქაც

და იქაც მარქსელები გავამრავლოთ და მანამდის სხვა-
ზე ნულარაზე ვიფიქრებთო. კეთილი და პატიოსა-
ნი! მაგრამ მანამდის ხომ ჩაიყლაპა ბულგარეთი? და
ვინ არის, რომ თავს იკლავს უდროვოდ, რაღაც
მხოლოდ სხვის სასარგებლო თეორიისთვის, თუ არ
შემცდარი?..

„ვისაცა ესხნენ ყურნი სმენად, ისმინონ“.

„ვ კ ჯ კ“

გამოწვეული პასუხი.

„ზოგჯერ სინილისიკ კარგი საქონელიაო“, ამბობს ვაქრული ანდაზა და სჩანს, რომ ეს მცნება აღარ მოჰგონებიათ „მშაკელებს“, როცა ცილსა სწამებდენ ქართველებს, რომ ისინი, კაცის-ქამიდილიასა და აკაკის შეგონებით, მტრობენ და დევნიან უმანკო სომხებსო. „შენი მითხარ და გულნი მომიკალო“, რომ იტყვიან, აბა სწორედ ეს არის! მაგრამ ტყუილად-კი არ არის ნათქვამი „სიტყვას ბაჟი არ აღდევს“. და სომხის მწერლებსაც სიტყვის საბაჟოსკენ მიუხარიათ. ილიას ჯვარი ეწეროს, ჩემი გამოქომაგება არ ეჭირვება და მე-კი ჩემდა თავად უნდა მოვახსენო, რომ მათი სიტყვა სიმართლეს მოკლებულია. აბა, ერთი მიგვიჩიოთონ და გვითხრან: სად და როდის უთქვამს რომელიმე ქართველს სომხების სამტრო-საზარალო რამ? და თუ მათი უკუღმართობის საწინააღმდეგო სიტყვა მტრობა ჰგონიათ, ეგ სხვა არის!.. რომელიმე ერის მტრობა და დევნა ქართველის ბუნების საზოგადოდ შეუფერებელია. პირ-იქით—ქართველი ისტორიულად გულკეთილია, ბუნება-თანაზიარი, ბევრის ამტანი და უფრო მეტის კიდევ მიმტნებელი-შემნდობი. ამას

მე ისტორიული სიმართლე მაღაპარაკებს და არა ეროვნული ფანატიზმი. „შეიყვარე მოყვასი შენი, ვითარცა თავი შენია“ და „მიუტევე, რათა მიგეტევოსო“, ეს არის ქვა-კუთხედი ქრისტეს მოძღვრებისა და ქართველებიც ამაზე ამყარებენ თავისს ეროვნებას, გარეთ ონაფრობა და შიგნით წურბელობა არ შემჩნევიათ. ქართველის ხმალი მხოლოდ მტრის მოსაგერებლად, ფარგვარად, ამოდიოდა ქარქაშით და, დასცხრებოდა ხოლმე მტერი თუ არა, ქართველის გულისწყრომასაც მიზეზი აღარ ჰქონდა, მტრობას მოყვრობით უხდიდენ. საუკუნოების განმავლობაში მაჰმადიანთაგან ნაწვალეებ ქართველობას კარგი გული აღარ უნდა შერჩენოდა მათ შესახებ, მაგრამ მიუხედავად ყოველიფრისა, საქართველოში მყოფ მაჰმადიანებს მაინც კიდევ ღმობიერად ეპყრობოდენ. და რაც შეეხება მათ ქრისტიან მეზობლებს, სომხებს, იმათ ხომ საკმელ-სანთლად გარს ევლებოდენ.

აღრე, იმ თავითვე, იწყო ცარვა სომხების ბედმა და, თუ მათგან ჩვეულებრივად გაზვიადებულ კილიკიის მეფობას არ მივიღებთ მხედველობაში, მეხუთე საუკუნეშივე დაჰკარგეს მათ ეროვნული დამოუკიდებლობა და იმ გაჭირვებაში მყოფს, ვინ უწვდენდა ძმურად და მეგობრულად ხელს, თუ არ საქართველო? განა ცოტა ღვაწლი დასდვა დავით აღმაშენებელმა სასომხეთს? მეფე გიორგი მესამე არ იყო, რომ რამდენიმე ათი-ათასი ქართველი მეომარი უმსხვერპლა სომხების კეთილ-დღეობას და ქართველ-

ბის სისხლით მორწყო ანის მიდამო? თამარ მეფის ლმობიერად მათი მოპყრობა და ქართველებთან გათანასწორება, უმაგალითო რამ არ იყო, იმ დროს მიხედვით, ისტორიულად? და ეს არა ჩვეულებრივი სიმართლის მოყვარეობა და სულგრძელობა განა დასავიწყარია? რომელი ერთი გავიხსენოთ?!. ამას ქართველებისვე პოლიტიკური ინტერესი მოითხოვდაო, იფიქრებს და იტყვის რომელიმე უმადური. შეიძლება!.. ეგებ, მართლა, არც სულ უამისობა იყო, მაგრამ თავი და თავი მიზეზი კი ყოველთვის მეგობრული მიზანი ყოფილა: ქრისტიან მეზობლების უანგაროდ დახმარება. დიახ, ქართველებს სანამდის კი შეეძლოთ საგარეოთაც ფრთების გაშლა, საზღვარ-გარეთაც ესარჩლებოდნენ სომხობას და ბოლოს, როცა გარემოებამ მათაც ფრთები შეაკვეცა და მარტოლა, მხოლოდ, სამშობლოს საზღვარზე იდგნენ გარეშემორტყმულ მტრების მოსაგერებლად, და მეტი რომ აღარა შეეძლოთ-რა, მტრისაგან აოხრებულ და უსახლ-კაროდ დარჩენილ სომხობას სამშობლოს კარებს უღებდნენ, რომ მამა-შვილურად შეეხიზნათ. წყლულზე მალამოს ადებდნენ და ანუგეშებდნენ, ისე, როგორც „ვეფხისტყაოსნის“ ავთანდილი გემით მიმავალ ვაჭრებს, თავზე რომ მეკობრეები ესხმოდნენ. „თქვენ ვაჭრები ჯაბანი ხართ, ომის უმეცარიო და რასაც ხელს არ შემეშლით, ვერას მომცხმარებითო! ჩადით გემში, დაიმაღეთ და მტერთან ბრძოლა მე მაცადეთო“.

სწორედ ამგვარადვე სცა ნუგეში უპატრონოდ და უმოწყალოდ, ბოგანოდ დარჩენილ მეზობლებსაც საქართველომ: „მოღით, შვილებო და აი მიწა-წყალი, ადგილ-მამული, რაც ჩვენთვის მოუცია ღმერთს, გაძღვეთ სარჩო-საბადებლად და მასთანაც კიდევ ჩვენთან ერთად ეროვნულ თანასწორობასაცო. ამ ჩვენს სამშობლოსათვის თქვენც შვილებად შემოდინხართ და საქართველოც ამიერიდგან ნამდვილ დედოძას გაგიწევს და არა დედინაცვლობასო. საუკუნეების განმავლობაში მტრისაგან დაღლილ-დასუსტებულმა აქ, ჩვენს ილღიაში, შეიფარეთ თავი, მოისვენეთ და ჩვენ კი, მადლობა ღმერთს, იმდენი ძალ-ღონე კიდევ შეგვრჩენია, საზღვრებზე დადგეთ მტრების მოპირდაპირედ, რომ მოვიგეროთ და როგორც ჩვენი საკუთარი ცოლ-შვილი, ისე თქვენიც, მათთან თანასწორად განსაცდელს გადავარჩინოთო. თქვენ კი მხოლოდ შინ დარჩით, ვაჭრობას მიჰყავით ხელი, რადგან ვაჭრობაც ეროვნულ არსებობის ერთი დარგთაგანიაო“. და მართლაც, როდესაც საქართველოს მაღალი წოდება საზღვრებზედ სისხლს ანთხევდა და დაბალი წოდებაც, იმ სამსხვერპლო სისხლს, ზედ ოფლსაც აწურავდა, შემოხიზნულთა გადასარჩენად და გამოსაკვებად, ისინი (სომხები) მაშინ ადლითა და სასწორით ხელში სოფლებად დაფართაშობდნენ უშიშრად და ქონებას იძენდნენ და თანაც მასპინძლებს აჯერებდნენ: თქვენი და ჩვენი ვის გაუყვია? ჩვენც თქვენივე ვართ და ჩვენი

შენადნეიცი ამავე ქვეყნის არ არისო? ჰაიკ და ქართლოსი, განა, ღვიძლი ძმები არ იყვნენო? სწამდათ ეს სიტყვა გულუბრყვილო ქართველებს და შემოხიზნულების გულში ნადებს ვერა ჰხედავდნენ. არც ერთხელ იქვე არ შეუტანიათ მათ ნათქვამზე, თუმცა ენა ტკბილ-თავ-მოკატუნებულ „ვიაომდა მოძმეებს“ თავისი სიტყვა არც ერთხელ არ განუხორციელებიათ და ქართველებთან ერთად ქვეყნის სასამსახუროდ უღელი არ გაუწევიათ. პირიქით, არც ერთხელ არ დასდგომიათ ქართველებს შავი დღე, რომ აქ სომხის თითს არ ეჩხიკინებოის. შორს რომ აღარ გავწიოთ, აქვე გადავხედოთ ტაბახმელოს და ის გვეტყვის, თუ რა მოულოდნელის და უღმერთო ღალატით დაიდგარა ქართველების სისხლი აქ, როდესაც სვიმონ მფევე ტყვედ ჩაუვარდათ ხელში თათრებს და ვინ იყო ის იუდა? ქართველებისაგან ძმად ნაგულეები, სანდოდ არჩეული და ამაღლებული, სომეხი კარაპეტა ყორღანაშვილი. ვინ აქეზებდა და აგულისანებდა ირაკლი მეფისა და მთლად საქართველოს სამტროდ განჯის მფლობელს ჯევათნანს, თუ არ სომეხი არზუმანა? ვინ მოიწვია ხოჯახანი და ააკლებია და ააოხრებია ქალაქი, ვინ მიუგზავნა წინამძღოლად არტემა არარაცი სპარსელებს? ვინ გაუღო ციხის კარები და შემოიყვანა ტფილისის ასაოხრებლად, თუ არ მაშინდელმა მელიქბემა. თვით სომხის კათოლიკოსებიც კი, მაგალითად, ღუკასი და იოსები, მის ნაცვლად, რომ ლოცვა-კუ-

როსხვეით მოეხსენებიათ ის ერი, რომელმაც ძმობა და ერთობა გაუწია და იმდენათ შეიტკბო და პატავი სცა მათ ქრისტიანობას, რომ მზა-მზარეულად საყდრებიც კი დაუთმო და მამა-პაპათა წვა და დავით ანაგებ ტაძრებში მესაკუთრეებად შეიყვანა, ლოცვა-კურთხევის მინიჭების ნაცვლად, საიდუმლო შეჩვენებას უგზავნიდენ და თან სცდილობდენ საშვილისშვილო ხაფანგის დაგებას. ამას განა არა ჰხედავდენ ჩვენი ძველები, მაგრამ მაინც ვერ იმეტებდენ გულით სომხებს და თავს ატყუებდენ უჯერო მოსაზრებით: ამას კერძო პირები სჩადიანო!... ქრისტემ ვერ აირჩია თორმეტი მოციქული ისე, რომ ერთი იუდაც არ გამომდგარიყო და ამდენ სომხობაში რომ აქა-იქ, ხანდახან, თითო-ორო-ლა მოღალატეც გამოერიოს, რა საერთოდ ყველას გადასახდელიაო. არ ეჯერათ, რომ ის თითო-ორო-ლა საერთო, საერო მცნებისა და მისწრაფების წარმონაშობები იყვნენ.—საკვირველია, რითი აიხსნება ეს, ერთი მხრივ გულწფელი ნდობა და სიყვარული და მეორით მტრობა და გაუტანლობა? „წყალ-წადებულმა თუ ხელი ჩაავლო მიმშველ-მცურავს, ჩაითრევს და დააღრჩობსო“ ამბობენ და სომხებიც სწორედ ასე ეჭიდებოდენ ქართველებს: უნდოდათ, რომ ახალი სამშობლო, დანაკარგ სამშობლოს სამაგიერო ემოვნათ სადმე და აღთქმის ქვეყნად მიაჩნდათ საქართველო. ქართველის სიკვდილით ჰსურდათ სომხის მკვლრებით აღდგინება. ეს შეცდომა იყო

მათის მხრივ, მაგრამ ჩვენ მაინც კიდევ ამას ყოველიფერს დაწვივიწყებდით, რომ დღევანდელი სომხობა, მამა-პაპის ძველ ანდერძს არ იმეორებდეს კიდევ ამ ჩვენ დროშიაც.

„ძმობა და ერთობა კარგი სათქმელია და კიდევ უკეთესი გასაგონი, მაგრამ ამას განხორციელება უნდა და არა საპირფერაო და საპირბაღო მოსატყუარ-ლათაიად გადაქცევა. რასაც დღეს „მშაკელები“ ამბობენ „ძმობისა და ერთობის“ შესახებ, ეს აღრეც, იმ თავიდგანვე, გაგვიგონია სომხების მეთაურებისაგან, მაგრამ... მხოლოდ გაგვიგონია, ჩვენნივე თვალების ასახვევედ და საქმით კი არა გვინახვს რა! მაშინ, როდესაც ჩვენ, ქართველები, ყოველთვის ვყოფილვართ და ვართ ამის მოწადინე. მესამოცე წლებშივე ჩვენი საერთაშორისო მცნება ძმობა და სიყვარული იყო და სხვა არა გვიმოძღვრებია. ვანსვენებულმა გ. წერეთელმა ეს სამოყვრო სურვილი საფლავში თან ჩაიტანა. აგრეთვე სერგეი მესხმაც. თვით ის ილია ჭავჭავაძე, რომელიც ბოლოს დროს იძულებული გახდა „ქვათა ლაღი“ დაეწერა და რისთვისაც დღეს აღარ სწყალობენ „მშაკელები“, ამავე სურვილით იყო გამსქვალული და დიდხანს ულოლიავებდა სომხის ახალგაზდობას, რომ ეგებ როგორმე დაეყოლიო და შეევაგონო მათ ის, რაც ჩვენ ორივესათვის სასარგებლო და საკეთილდღეო არისო.

განა დიდი ხანია მას შემდეგ, რაც ის მათთან ერთად ორთაქალის ბაღეჭში „კეცეო!“ გაიძახოდა და ვერის ბაღებში, ბებუთფვის სადილზე, მუნასიბებს უძღვნიდა სომხობასა და მათ ისტორიას? მაშინ ძალიან მოსწონდათ?!. აკი ბეჭვდითაც შეაქეს მისი სიბრძნე და სიმართლის მოყვარეობა? დღეს რალათა სდგანან სხვა გუნებაზე მის შესახებ და ჩემთან ერთად უკიჟინებენ ჩამორჩენილობასა და დამყაყებას? თვით მე; მათი უმორჩილესი მონა, მოსურნე არ ვყოფილვარ ყოველთვის „ძმობისა და ერთობისა“? გადაათვალიერონ „დროების“ ფურცლები, გადიკითხონ ჩემი სტატია: „ლოუკმა გავარდეს, ჯამში ჩავარდესო“ და მაშინ მიხვდებიან ჩემს განზრახვას! და თუ დღეს იმედი გადაგვიწყდა; აღარა გვჯერა-რა მათი, ეს მათივე ბრალია! განა, დრო არ არის ჩვენც მივხვდეთ, რომ: „სიტყვა სხვაა, საქმე სხვაა, შუა უზის დიდი ზღვარი?“

ჩვენ გვეგონა, რომ დღევანდელი სომხობა მანც გამოიყიდა მამა-პაპათა შეცდომას, გაასწორებდა მათგან გადანახვევ გზას და ქართველების შესახებ საჭირ-ბოროტო მცნებას სამოყვროდ გადააკეთებდა, მაგრამ მოგვიცდა მოლოდინი, აგერ ორმოც წელიწადზე მეტია, სამტრონიშნების მეტს ვერასა ვხედავთ მათის მხრივ. განსხვავება მხოლოდ ის არის, რომ მამები უფრო ფრთხილად მოქმედებდნენ და ესენი კი თავს აღარ იმალავენ. აღბათ იმიტომ, რომ გარემოება შეიცვალა: ძველად, როცა ხმალი

სჭირდა, ძალა ქართველების ხელში იყო და, რასაკვირველია, რომ ჩვენი გული მოეგოთ მოტყუებით სიფრთხილით, თვალის ახვევით. და ახლა კი, როდესაც მისი ადგილი ქონებამ დაიჭირა და ფული სჭრის!.. აშკარაზე ფოცხვერივით გამოდიან და მუქარით გვიწვევენ: მადლობა ღმერთს, თქვენი შესახვეწარი და თქვენთან საბოდიშო აღარა გვაქვს-რაო... მობრძანდით და ვიბრძოლოთო!.. ა ბურთი და ა მოედანო. აბა, სამაგიეროს გადახდაც ამას ჰქვიან! აღრინდელი ჩვენი ძმური დახმარება და ლმობიერად შეწყნარება ჩვენი მამა-პაპების უქკუობისა და პოლიტიკურ დაბრმავების ნაყოფი ჰგონიათ და დღევანდელი მათი მედიდურობა და უსამართლოდ მოპყრობა და სამტრო იერიში კი სიბრძნისა და შორსმჭვრეტელობის ნიშანი. რაღა გვეთქმის?.. მჭედელმა უთხრა მოპირდაპირე მტერს: მე ის კი არა მწყინს, რომ მოკვლას მიპირებო, ის უფრო მაწუხებს, რომ იარაღათ ხელში ჩემივე გაქედლილი ხანჯალი გიჭირავსო. აშოროს, სომხებს კურთხეულ საქართველოში, გარდა ტიტველა ტანისა და მშიერ მუცლისა სხვა არა შემოუტანიათ-რა და ის იარაღი, რომელიც დღეს ხელთ უჭირავთ, საქართველოშივე აქვსთ მონაგარი, მაგრამ არა შრომითა და კეთილმოდვაწეობით! ეჰ, ასეა თუ ისე, ახლა გვიანლა არის ამაზე ლაპარაკი. კიდევ მადლობა უფალს, რომ დღეს ჩვენთვისაც აღარა არის-რა დაფარული. სააშკაროზე სდგას დღევანდელი სომხობა. აწყყოს რომ

აღარ სჯერდებიან, წარსულით გვეპოტინებიან და სკდილობენ დააჯერონ უცხოელები, რომ ქართველები არც არიან და არც ოდესმე ყოფილანო. მხოლოდ ჩვენ კი ვყოფილვართ, ვართ და კიდევ უნდა ვიყოთო. ისტორიული სიმართლევ ხელში გვიჭირავსო!.. ამ სათვალთმაქცო მოსაზრებით, ფეხითა სთელავენ ჩვენს ისტორიას, რომ მით ნათლად წამოაყენონ მათგანვე გადახვეულ და გადაყალბებული ვითომდა მატრიანეები...

ტყუილის თქმას და სათაღლითო სიტყვას უტიფარი გულთქმაც თანვე ახლავს. ერთის მქნელი მეორესაც ჩაიდენს და მიტომაც ჩვენ აღარ გავიმეორებთ იმას, რასაც ისინი ჩვენ შესახებ სიტყვით ავრცელებენ. და მარტო მხოლოდ იმ ფაქტებზე მივუთითებთ, ძეგლებად რომ გამოუქვეყნებიათ და რისაც გადათქმა და გადაფუჩჩება აღარ შეუძლიათ:

- 1) უკეთესი მათი ისტორიკოსები, მაგალ. პროფესორი პატკანოვი, წარბ-შეუხრელად სკდილობენ დაამტკიცონ: საისტორიო როდის რა ჰქონიათ ქართველებს, რომ ისტორია ჰქონდეთო? მათი ქართლის ცხოვრება ტერტერებისაგან სასაცილოდ გამოგონილი ზღაპრებიაო და ვახტანგ მეფემ და სხვებმა კი ნამდვილად მიიღესო. 2) მათი ნაქები მოღვაწეები, მაგალითად ეზოვი, საოცარის ზიზღითა და მძულვარებით ცილსა სწამებს ქართველობას და იმ სამტროდ გამოგონილ წერილებს სომხებისავე არა ეზოვზე ნაკლებად ცნობილი პუბლიცისტი უ. ჯან-

შიევი სიამოვნებით ჰბიჭდავს იმ საზიზღარ ცილის-წამებას თავის გამოცემულ „კრებულში“ და ამაყად უმახარობლებს ქვეყანას: აი ან რა ყოფილან და ან დღეს რა შვილეჟი ბრძანდებიან ქართველებიო. 3) ესევე პუბლიცისტი ჯანშიევი თავისს ცალკე გამოცემულ წიგნში, რომელსაც სახელად „კავკასიის მარგალიტს“ უწოდებს, როგორც ვითომდა სიმართლის მექანი იურისტი ბორჯომს შუაგულ სომხეთად აღიარებს და თანვე დასძენს, რომ სანიძეები, მუჩაიძეები და სხვა ძეებიცა და შვილებიც სულ სომხის ჩამომავლობისა არიანო, თორემ იანცებს წინ რაღა დაუდგებაო? ყოველგვარი მოხელეობა სომხების ხელშიაო, ასე გასინჯეთ, რომ ხაბაზებათა და მეეტლეებათაც სომხები არიან, თორემ ზარმაცი ქართველი და მისი ჭკუა ან ერთსა და ან მეორეს როგორ მოახერხებსო? სულ ამგვარი ტენდენციით არის გატენილი და ახატულ-ჩახატული ეს ცალკე წიგნი. 4) უპირველესი სომხების მგოსანი „ქამარქათიბა“ (რაფაელ პატკანოვი) ერთს თავისს ლექსში დამღერის: წყეული იყოს ის სომეხი, რომელმაც ქართველი ძიძა სახლში შემოიყვანოს და შეჩვენება იმ სომეხს, რომელიც ქართველის ძუძუთი იზრდებოდესო. 5) დღევანდელი სომხების ახალგაზდობა უცხოეთის სხვა-და-სხვა ქალაქებში რეფერატებს კითხულობენ, რომ სომხები აღამაღლონ და ქართველები კი დაამდაბლონ ქვეყნის თვალში. „ქართველებს ანბანიც კი ჩვენმა მესროფმა უწყალობაო, და

რჯულიც ნინომ მისცა, რომელიც სომხის ქალი იყო! და სხვანი... 7) სომხის სემინარიიდან გამო-სული დიაკვნები სამრეკლოებისა და ძველ ციხე-დარბაზ-ტაძრების სათავემდინაც კი მიცოცავენ ნა-მაღევად, რომ იქ ზედ წარწერილი ქართული გა-დაფხიკონ და ნაცვლად სომხური „ჩაუპოდლოღონ“, ვითომ და აქაც სასომხეთი ყოფილაო და ქვეყანა მოატყუონ. აკი კიდევაც შეაცდინეს გრაფინია უვა-როვისა, რომელმაც დასწერა, რომ, როგორც ზედ-წარწერიდანა სჩანს, მეტეხის სიონი სომხების აგე-ბული ყოფილაო. რას მოიფიქრებდა მეცნიერი, რომ აქაც სიყალბე იქნებოდა?!

არა, რა ეკონომიური ბრძოლაა ის ბრძოლა, რომელსაც მხოლოდ საფანტაზიო პოლიტიკური სარჩული უძევს და სხვა კი არაფერი? ეკონომიურ ბრძოლასაც თავისი საკუთარი პატივსაღები კანონები აქვს და მას საერთო არა აქვს-რა უსამართლო ცარცვა-გლეჯასთან, რომელსაც საზოგადოდ არსად და არა-სოდეს კანონი არ იწყნარებს. მაგალითად, მკელი რომ ცხვარს იტაცებს, ესაც, რა თქმა უნდა, ბრძო-ლაა არსებობისათვის, მაგრამ, აქაო-და დარვინმა ეს გვამხილაო, არავინ გულგრილად არ შეჰყურებს მგელსა და არ ეუბნება: მე მეცნიერი კაცი ვარ, დარვინი წაკითხული მაქვს და წაიყვანე ვეცხვარი, ღმერთმა შეგარგოსო. ერთი მეორეს რომ უჯეროთ და უსამართლოდ რამეს წაართმევს და წააგლეჯს, ესე იგი, იმას წაიღებს, რაც არ ერგება, ესეც ფი-

ლოსოფურის შეხედულობით, კანონიერი მოვლანებაა, მაგრამ აბა ერთი სინჯოს რომელიმე ქართველმა, მოსამსახურემ, ან მზარეულმა ან სხვამ და ცოტა რამეს ჩამორჩეს მის ხაზინ-სომეხსა, თუ იმ ბატონმა ქვეყანა არ შესძრას და სასამართლოს კარებზედაც ტალახი არ ააყენოს?! მაშინ ეკონომიური პრინციპებიც და ფილოსოფური შეხედულებაც დავიწყებულა!..

ჩვენ თქვენ თვალ-წინ მალაყებს გადავალთ და თქვენ კი თვალი დახუჭეთო!.. ამაზე მეტი შეუპოვარი, უსამართლო თავ-გასულობა, განა კიდევ შეიძლება? ქორს რომ წიწილი მიაქვს „ჰაუი ჰაუს!“ შესძახებენ, ნადირი რომ შინაურ ოთხფეხს მოიტაცებს, იმას შეუქაქანებენ ხოლმე! ამას ცხოვრების კანონი მოითხოვს. და, როცა უენი წარსული, აწმყო და მომავალი უნდათ წაიტაცონ, მაშინ კი დაჩემდით, ხვას ნუ ამოიღებთ, თორემ ჩვენებურად შეგამკობთო: ესე იგი, უგუნურს, გამოყრუებულს, დამყაყებულს, სომხის-ჰამია აკაკიებს დაგიძახებთო!.. რუსული ანდაზაა „ვისაც მგლისა ეშინია, ის ტყეში ველარ ივლისო!“ ჩვენ რომ ამისთანაებისა გვშინებოდა, დღეს ხსენებაც აღარ იქნებოდა ჩვენი. ყველას თავისი სინიდისი ატარებს. ის თქვენი მოწონებული სომხობის მომღერალ-ქართველები, როგორც ნებავდესთ, ისე მოიქცნენ და ჩვენ კი, დღეს თქვენგან სომხის-ჰამიებად მონათლულები, ჩვენსას ვერ მოვიშლით, ჩვენს რწმენას ვერ ვულალატებთ და

ყოველთვის იმას ვურჩევთ ჩვენ თანამოძმეებს, რაც დღემდისაც გვირჩევია: ძმობას, სიყვარულსა და ერთობას არა თუ მეზობელ ერებთან, შორეულებთანაც კი. ღმერთმა ისე ნუ დასცეს ზნეობითად ქართველი, რომ იმან სხვისი უბედურობით მოიწადინოს თავისი საკუთარი ბედნიერება და ონავარწურბელაობა დაიწყოს. ნუ დააფიწყოს მამა-პაპური ანდაზა: „რაც არ მერგებაო, არ შემერგებაო!“ მაგრამ ნურც ისე დაამდაბლოს და დასცეს, რომ ავისა და კარგის გარჩევა აღარ შეეძლოს, მტერსა და მოყვარეს ვერ სცნობდეს და მტრის მოსაგერებლად ფარი ველარ დაიჭიროს ხელში.

რომელი ერთი ჩამოვთვალო? ამ ცხოველ ფაქტებზე რომ მივუთითებთ ხოლმე ჩვენ სომხების მეთაურებს და მათაც რომ უარის ყოფა აღარ უხერხდებათ, ვითომ-და გულ-მტკივნეულად უბოდიშებენ ხოლმე თანამოძმეებს: მართალია, შემცდარნი არიან, მაგრამ მაგათ შეცდომას ხალხის გრძნობამოქმედებასთან საერთო არა აქვს-რაო. ეგენი სულ სხვა არიან და ნამდვილი ხალხი კი სულ სხვააო. საკვირველია ჭეშმარიტად!.. მეცნიერები, ისტორიკოსები, პუბლიცისტები, პროფესორები, პოეტები, მღვდლები, დიაკვნები, ნასწავლი და უსწავლელი, ღიდი და პატარა, ყველა ერთად საოცარის შეთანხმებით მოდიან იერიშს ჩვენზე და ეს თურმე უმანკო შეცდომა ყოფილა, რომელსაც ხალხთან საერთო არა აქვს-რა!.. კი მაგრამ, სადღაა ის სომხობა,

რომელსაც ჩვენ ვერა ვხედავთ და რომელიც ჩვენ-
ზე ცუდს არ განიზრახავს? ის ხალხი ხომ არ არის,
რომლის მეცადინეობამ იძულებული ჰყო, რომ ბა-
თომის ოლქიდან ქართველი მაჰმადიანები აყრილი-
ყვენ, სათათრეში გადახვეწილიყვენ და მათი მიწა-
წყალი კი სომხებისათვის დაეტოვებინათ? ან ისინი,
დღეს რომ საქმეს უჭირვებენ ახალციხის მკვიდრთ
და ან კიდევ... მაგრამ კმარა, ამაზედ მეტი აღარა
ვსთქვათ-რა! რაცა ვსთქვით, ესაც იმიტომ, რომ
ვაგრძნობინოთ ჩვენ მოკამათებს და დავანახვოთ,
რომ ჩვენცა ვხედავთ და თუ ჩუმათა ვართ სულ
სხვა მოსაზრებით. ჩვენ სასიკვდილოთა და გასა-
ნადგურებლად მოტანილ იერიშს ბატონი შეთაურე-
ბი უბრალო, უმნიშვნელო შეცდომათა სთვლიან?
კეთილი და პატიოსანი. მაშ, რატომ სომხების ყურ-
ნალ-გაზეთები არ აღნიშვნენ ხოლმე ამ შეცდომებს?
ისინიც მათთან ერთად რად არიან და პირ იქით
კვერსაც სცემენ სადასტუროს? აბა, ამასა ჰქვიან:
„ფიცი მრწამს და ბოლო მაკვირვებსო“. ინტელი-
გენციის განზრახვასა და მოქმედებას რომ უბრალო
შეცდომითა ხსნიან, ახლა ვნახოთ დაბალი ხალხის
ონავრობას რაღას ეძახიან? ესო, ამბობენ, მსოფ-
ლიო კანონიაო!. თქვენ, ქართველებს, არ გესმისთ,
თორემ ამაზე ხმასაც არ ამოიღებთო. ეს ჩვეულებ-
რივი ეკონომიური მოვლინებაა და უბრალო ბრძო-
ლა აოსებობისათვისო! საკვირველია, რომ ამ ვაჟ-
ბატონებს მარქსისტური თეორიებიცა და დარვინის-

ტური მოძღვრებაც ცალ-გვერდათ ესმისთ, თითქო ამ მეცნიერებს მათი თხზულება საკუთრად სომხებისათვის დაეწერათ: რაც იმას გამოადგება, ის თეორიაც არის და ქეშმარიტებაც ქვეყნისათვის და რაც არ ექაშნიკებათ, ის კი უბრალო, უმნიშვნელო ტიტინი!..

